

En bekendelse fra en troløs: ”Det er ikke mig, der er problemet”!

Idealet om en dynamisk nytteoptimeret vækstøkonomi har stort set fortrængt de økonomiske idealer, der knyttede sig til det mere statiske førmoderne samfund.

Menneskene er blevet mange. Deres forbrug af begrænsede ressourcer og indflydelse på jorden med dens oprindelige forudsætninger for livet er steget, så disse forudsætninger truer med at forsvinde.

Det moderne samfunds succes er blevet sin egen største trussel.

USA er symbolet på moderne succes, selv om hele verdens overtagelse af den amerikanske livsstil ville betyde menneskehedens kollektive selvmord. Denne paradoksi er tabu og del af problematikken.

Troen på det frie marked og den økonomiske vækst er større end andre religioner. Ortodoksien har ophøjet det fri marked til løsningen på alle problemer. De troende har fordømt staten til at være problemet. Derfor skal staten redde markedet, nu hvor det har vist sig, at markedet ikke kan redde sig selv!

Obama tror sandsynligvis i traditionel forstand på, at løsningen på alle sociale og økologiske problemer er økonomisk vækst. Han vil bruge sin politiske magt på at redde markedet, genstanden for det moderne samfunds tro, med statssubsidier til den finansielle sektor og andre trængte dele af den amerikanske industri.

Den sociale evne til at definere det specifikt økonomiske til forskel for andet i det sociale er begrænset over alt i det moderne samfund. Traditionen for at orientere sig økonomisk har fortrængt denne evne. Ingen kan se det økonomiske samtidigt med at de tænker økonomisk.

Obama har vundet sin titel ved at appellere til den rationalitet, der performativt sætter grænserne for, hvad det moderne amerikanske samfund kan forstå med sin økonomiske tankegang. Det ser ikke grænserne for gyldigheden af den rationalitet, der dikterer det, hvad det forstår.

Evnen, til at udgrænse det økonomiske med dets særskilte rationalitet og begrænsede gyldighed, er ikke nødvendigvis tilstede hos det nye ”intelligente” styre. Det ville kræve det umulige at reflektere over den herskende rationalitet med dens kun begrænsede gyldighed, samtidigt med at man skulle vinde præsidentembedet på selv samme rationalitets præmisser.

En sådan refleksion måtte begynde forfra, for at opdage det pengeøkonomiske systems særegne karakter, og for i det hele taget at kunne uddifferentiere dette systems særegne karakter i forhold til andre moderne systemer og funktioner.

Ikke alt er pengeøkonomi. Kun den udbredte og ortodokse tro udråber den til den primære ontologiske form for væren, ud fra hvilken, løsningen af alle andre problemer skal ses.

Pengeøkonomi handler om produktion og fordeling af den form for begrænsede goder, der kan udveksles mennesker imellem mod betaling.

Selv om alt i princippet kan tematiseres i økonomisk forstand, så "er" det ikke alt, der "er" pengeøkonomi. Selv om der ikke er grænser for, hvad der kan sættes pris på, så findes der andre udtryk, for det der er, end prisens.

Produktion og fordeling kan godt tematiseres alene i pengeøkonomisk perspektiv, men det er aldeles uforståeligt i økonomisk forstand, at ikke alle problemstillinger er økonomiske. Det kan kun forstås i kraft af en ikke økonomisk rationalitet.

Det er altså en anden rationalitet, end den, der dikterer det moderne samfund den rangorden, det sætter problemstillingerne ind i, som kan se, at der er grænser for gyldigheden af den rationalitet, der bestemmer rangordenen i det moderne samfunds problemstillinger.

Og det er et kæmpe problem, at forståelsen for begrænsningen i den herskende rationalitet falder uden for den herskende rationalitet, når den nu truer med at negere sit eget grundlag.

Enhver erfaringen er i sit udgangspunkt begrænset til det perspektiv, der dikterer erfaringen sit indhold. Erfaringen svarer sandsynligvis sjældent til ret meget, lige som de problemstillinger, der dikteres af forudsætningerne for de erfaringer, problemstillingerne lever ved, kun har gyldighed på netop de forudsætninger, de lever ved. Den økonomiske tænkning er hypnotiseret af sin egen magi. På den måde adskiller den sig ikke fra andre former for rationalitet.

Forudsætningen, for at noget kan have værdi i økonomisk forstand, er, at det er et begrænset gode og at det kan ejes.

3 eksempler: Sandet, som det findes i Sahara, havvandet, som det flyder i verdens oceaner og isen, som den findes på polerne, har kun ringe handelsværdi. Isen ville derimod have stor værdi i de befolkede dele i og omkring Sahara, lige som sandet i havet ville kunne forme nyt land, og havets vand uden salt kunne gøre ørkenen frodig. Med uanet energi, tid, teknisk og social kompetence kan de fleste af de ressourcer, der findes på jorden, konverteres til en vare, som kan handles. Men afhjælpning af mangel skaber mangel.

Et af argumenterne, for at opretholde en skæv fordeling af de begrænsede goder, handler om, at overfloden et sted i form af kapitalkoncentration fører til mere udviklet og rationel produktion. Der argumenteres på den måde for, at det, at den ene har mere end denne kan bruge, måske nok betyder, at andre ikke har, hvad de har brug for, men at den skæve fordeling fører til produktion af flere goder, end der ellers ville være kommet til veje. Den tilsyneladende overflødige kapitalkoncentration på et sted er altså forudsætningen for en samlet højere levestandard for potentielt flere mennesker.

Idealet om de ultimativt nytteoptimerende mekanismer, arbejdsdeling og markedets skjulte hånd osv., dvs. hele arsenalet af liberal, socialistisk og utilitaristisk ideologi og argumentation ruller ud fra denne kort skitserede tankegang, som blev udviklet i takt med at den dynamiske vækstfilosofi afløste den feudale økonomiforståelse. De politiske fløje er enige om dette udgangspunkt, troen på vækst. Det er fordelingspolitikken, der skiller de politiske fløje.

Hvis væksten er sit eget problem, måske endda sit eget største problem, er det ikke sært, at det behandles som tabu i det moderne samfund, at se væksten som et problem. For troen på væksten som løsningen på alle problemer er hovedindholdet i alle udbredte moderne former for ideologi.

Prisdannelsen, dvs. prisen, det mål, der gælder for økonomisk værdi, forklares ud fra udbud og efterspørgsel. Alle de goder, der findes i overflod, og som ikke kan ejes, har ingen pengeværdi. Paradoksalt nok betyder det, at ødelæggelsen af ressourcer og livsforudsætninger kan være det, der fører til økonomisk vækst.

Overflod af livsbetingelser uden for den pengeøkonomiske form for distribution må konverteres over i en mangelsituation, for at pengenes mål for overflod kan træde i stedet. De ubegrænsede ressourcer må ødelægges i et eller andet omfang eller beslaglægges under den offentlige eller private ejendomsret, før de kan optræde som begrænsede og dermed potentielt set økonomiske aktiver. Først når de mangler et sted og kan ejes, har de mulighed for at opnå handelsværdi. Herefter må nogle betale andre for at få, hvad de har brug for af de andres.

Den pengeøkonomiske tænkning ser på de værdier, der distribueres og etablerer sig i kraft af betalingerne. Disse værdier kan også ses i andre perspektiver end de snævert økonomiske. Ud fra et eksternt perspektiv kan der foretages en sammenligning af de økonomiske værdier med de ikke økonomiske. Kun ude fra kan der dannes en kvalificeret vurdering af den økonomiske væksts "komparative" fordele. Det handler om at se, hvad det økonomiske system skaber og ødelægger. Det handler om mere end det, der falder inden for det økonomiske systeminterne perspektiv, der reducerer alle problemstillinger til spørgsmålet om pris, evt. hvor meget af den prissatte økonomiske vækst der er råd til at ofre på de alt for synlige bieffekter ved den økonomiske vækst.

Det, at der kun er begrænset plads til den økonomiske vækst, kan slet ikke forstås inden for den kun økonomiske rationalitet.

Den økonomiske vækst er ikke kun udtryk for, at tilværelsen er blevet rigere. Verden er i høj grad også blevet fattigere, fordi nogle goder er blevet en mangel på grund af den økonomiske vækst.

Den økonomiske vækst bygger på "knaphedens paradoks", det forhold, at den generelle afskaffelse af enhver mangelsituation ville være identisk med det økonomiske systems afskaffelse. Vækstbegeret i økonomisk forstand er derfor en selvmodsigelse. For at producere økonomisk værdi, må og skal mangelen opretholdes eller skabes. Kun spændingen mellem overfloden et sted og mangelen, efterspørgslen på de samme goder et andet sted, opretholder den økonomiske værdi, en vares handelsværdi, prisen på den. Den økonomiske vækst er altså ikke et adækvat udtryk for det moderne samfunds evne til at ophæve mangelsituationen. Væksten bygger på skabelsen og opretholdelsen af den mangel, som den økonomiske vækst skaber og funderer sig på.

Hvad økonomien som målestok for værdier angår, så kan den ikke oversættes til de værdier, der registreres på alle andre målestokke. Man kan med et fint ord tale om det inkommensurable mellem økonomiske indikationer og andre former for kvalificeret indikation af mening og værdi.

Økonomien centrerer sig om pengene, købekraften, mangel på købekraft, efterspørgsel på købekraft. De egentlige goder og de egentlige menneskelige behov er en fjern og fremmed omverden i forhold hertil.

Pengeværdien afgøres af udbud og efterspørgsel på penge. Hvad pengene er pris på, siger prisen ikke noget entydigt om.

De, der ikke allerede har købekraft eller udsigt til at få det, er slet ikke med til at sætte prisen på noget. Deres behov tæller ikke økonomisk. Lige som de fleste menneskers behov ikke kan tilfredsstilles med det, der kan købes. Behovet for at kommunikere, sex, social kontakt, frisk luft, rum omkring sig, tid, frihed, tilfredsstilles for det meste helt uden om eller kun indirekte relateret til pengeøkonomien.

Det pengeøkonomiske systems funktion og indflydelse kan indskrænkes eller udvides i forhold til det at organisere produktionen og fordelingen af goder. Men kun meget sjældent formår det moderne menneske at se, hvordan mange funktioner slet ikke behøver at blive set i økonomisk perspektiv, og at det pengeøkonomiske system perverterer andre definitioner og dyrkelse af værdi.

Det er banalt men nødvendigt at definere sit begreb om pervers kontra autentisk værdisætten helt uden om det økonomiske system, hvis man vil sætte det økonomiske systems semantiske univers ind i denne distinktion mellem pervers og autentisk.

Ud fra en betragtning, hvor man sammenligner de behov, der imødekommes på markedet, med dem, der imødekommes uden om markedets måde at skabe og distribuere goder på, kan man se, at det, at den pengeøkonomiske omsætning stiger, ikke er identisk med, at en udvikling går fra en tilstand, hvor færre behov imødekommes, til en tilstand hvor flere behov imødekommes, sådan som det ellers er god latin at tro inden for den dynamiske nytteoptimerende økonomiske vækstideologi.

Landbrugets måde at forvalte naturlige ressourcer på i Danmark er et eksempel. Dets intensive drift er betinget af anvendelse af miljøfremmede ”vækstfremmende” kemi, som har forgiftet grundvandet så meget, at 60 % af de borer, vi kender i dag, ikke længere kan anvendes til drikkevand.

Hvis man, som vækstideologerne anbefaler, overlader det til landbruget og det fri marked at administrere landets natur, så vil landbruget anvende gødning og sprøjtemidler til grænsen for, hvad der kan betale sig for landbruget på kort sigt. Resultatet vil også betyde ødelæggelse af havet omkring Danmark. Mangelen på billig fisk, drikkevand samt alle de utilsigtede bivirkninger for den almindelige sundhedstilstand fører til at efterspørgslen stiger på sundhedssydelser, mad og rent vand. Produktionen af rent vand, sundhed og mad bliver dermed mere kapitaltung, pengeøkonomisk og lønarbejdskrævende, hvilket registreres som øget BNP, altså økonomisk vækst.

BNP'et er det nærmeste, det moderne samfund kommer troen på et mål for udvikling på generelt og overordnet plan, dvs. det er det nærmeste man kommer et objektivt mål for udviklingen generelt i det moderne samfund. For at bevare forestillingen om at købekraften og koncentrationen af den ikke kan ændre på den som nominel indikation for værdi, er man nødt til at påstå, at den først tjente krone og den sidst tjente er lige meget værd for den enkelte uanset hvem man er og hvor man er. Men det er let at påvise, hvordan en mangemillionær er uvidende om, hvor mange penge han eller hun har, og på den måde illustrere, at den sidste krone er uden værdi for dens ejer. Den sidste krone er reelt set også værdiløs for den, der akkumulerer for at akkumulere. Koncentrationen af købekraft hos denne er slået over i symbolværdi, frem for det at have funktion som købekraft. Vedkommende kunne lige så godt samle på sand fra Sahara. Værdien afhænger alene af troen på pengene som symbol for værdi, også selv om de stadig kan bruges til at købe for. Det er let at se at den først tjente krone har langt større værdi for den fattige bonde i et uland end den sidst tjente for en mangemillionær, der akkumulerer for at akkumulere.

Det er ikke sikkert livet er værd at leve uden de mindre basale behov. Men der, hvor en økonomisk aktør betaler alene for at bevise sin evne til at betale, afslører pengeværdien sig som mindre vital og

meningsfuld, end den er for den, der betaler for at tilfredsstille sine mest fundamentale behov. Det kan man se, hvis man orienterer sig eksternt i forhold til den økonomiske rationalitet.

Som mål for værdi er pengene tæt knyttet til det økonomiske system med dets helt eget regime af meninger, betydninger og semantik. Pengene og pengeprisen kan sættes som mål for alt, men den samme nominelle værdi ækvivalerer ikke med de kvaliteter og værdier, der lever ved andre meningsregimer. De former for erfaring, der falder uden for det økonomiske systems indikationer for værdi, har sine egne kriterier for værdi og mening. Der kræver et andet orienteringsmønster end det økonomiske at kunne kritisere det økonomiske system og dets indikationer for værdi.

De klassiske økonomer siger, at kapital kan erstatte naturressourcer. Men pengeværdien, dvs. prisen på den kapital, et samfund forstår i økonomisk forstand, siger intet om kapitalens værdi under andre omstændigheder end det øjeblikkelige udbud og efterspørgsel. Og den er i det hele taget et snævert økonomisk begreb, som ikke afdækker hverken sande livsvilkår eller andre former for værdi end de økonomiske. De klassiske økonomer tror penge kan erstatte virkeligheden. De tror, fuldt og fast, lige som resten af det moderne samfund.

Det er velkendt for nogle, at man ikke aner, hvordan det moderne samfund skal fungere, når det bliver umuligt at skaffe fossile brændsler, og når klimaet er smadret med afbrændingen af dem.

Ingen i det moderne samfund kan i virkeligheden kende den fremtidige værdi af de boliger og den industri, der nu er 100 % afhængig af fossilt brændsel. Under de omstændigheder, hvor klimaproblematikken slår igennem sammen med mangelen på brændsel, vil prisdannelsen være en ganske anden. Kapitalens nutidsværdi siger intet entydigt om værdien af nutidens kapital i fremtiden. Nutidens produktion og forbrug siger intet entydigt om det kommende samfunds evne til at afhjælpe mangelen.

Det fri marked med dets krav om vækst er langt fra at være løsningen. Det er mindst lige så meget problemet. Det største problem er, at det ikke kan ses, hvor illusionen om den dynamiske og nytteoptimerede vækstøkonomi hersker.

Nu hvor staten erfarer, at den må redde markedet, hvis det skal bestå, opdager den måske sin egen styrke og faktorernes orden. Men ak, man sætter markedet ud af kraft for at redde genstanden for sin tro! Man skaber markedet i sit billede og glemmer, hvad man i øvrigt kunne have skabt.

Sådan har de troende vel altid fortrængt deres rolle i skabelsesprocessen. Det vidner mangfoldigheden af de guder, mennesket har skabt i sit billede, om.

Mennesket har lavet fantastiske monumenter og symboler over deres guddommelige skabers storhed, og aldrig et eneste over den afmægtighed, det truer med at anbringe sig selv i, som følge af sin egen magt, mangfoldighed og indflydelse på egne livsforudsætninger.

Men hverken tro, løgn eller videnskab kan bortforklare det, at vi med vor succes er blevet vor egen største trussel. Symbolet på den afmagt, der ligger i vor blinde tro på egen succes, glimrer ved sit fravær. Troen på vor politiske magt, økonomiske formåen, naturbeherskelse, moralske udmærkelse og retskaffenhed står i vejen for selverkendelsen. I jagten på et forbillede tenderer vi mod at realisere det diametrale modsatte af, hvad billedet står for. Den politiske magtudøvelse fører til afmagt, de økonomiske bestræbelser på at afskaffe mangelsituationen fører til mangel,

naturvidenskaben adlyder afmægtigt sin egen natur, når den tror sig hævet over den, de gode legitimerer deres ondskab med henvisning til deres selvretfærdige kamp mod det onde osv.

Kravet om den absolutte sandhed har været med til at blokere for det moderne samfunds evne til at se sig selv. Det absolutte ideal træder ind som del af den paradoksale praksis. Medierne larmer videre med deres latterlige hurraråb, pladderoptimisme, evindeligt gentagende opfordringer til de økonomisk højtflyvende om at forbruge sig ud af den mangel og de økologiske problemer, de skaber. De politiske ledere og de kommercielle medier lever af at sælge de salgbare budskaber til de købestærke. Sandheden om at det er de succesfulde og købestærke, der hænger med røven nederst i økologisk forstand, og at det er dem og deres livsstil der er problemet og ikke løsningen, kan ikke sælges. Massemediernes kommunikation er forpestet af samme grund. De kommercielle succeskriterier er del af problematikken, lige som resten af samfundets succeskriterier står samfundets potentielle performative modsigelse.

Tabuet over for refleksionen over det moderne samfunds mangfoldighed af grader af paradoksi og selvmodsigelser, dækker sig ind under prædikatet ”dommedagsprofeti”. Identitetsprincippet var det højeste princip hos den moderne filosofis største filosof, Immanuel Kant og er det stadig hos de herskende rationaliteter. Princippet forsøger at identificere, neutralisere og sammenholde al potentiel intern og ekstern kritik. På samme måde som begrebet terror fungerer som de selvgodes betegnelse for den ondskab, der skal legitimere de selvgodes onde gerninger, kan prædikatet, begrebet eller kategorien ”dommedagsprofeti” omfatte og samordne det moderne samfunds forsvar mod det at se sig selv. Således undgår man at se de ufatteligt mange niveauer, der er i det moderne samfunds paradoksale selvforståelse og praktiske forsøg på at realisere sig selv. Således nægter man at se alle dysfunktionerne og idealernes kontraproduktive sider. Således nægter man at se i øjnene, at løsningerne giver problemer, flere end den løser, og at billedet på succes, markedet i sig selv netop ikke er løsningen, men også og i høj grad problemet. Således nægter man at se, at der findes ufatteligt mange og helt usammenlignelige logiske, æstetiske, systembetingede former for rationalitet, og at det moderne samfund derfor langt fra kan underordnes under den økonomiske rationalitets overherredømme. Det kan godt være at man orienterer sig som om HOMO ØKONOMIKUS var verdens sande subjekt, verdens højeste princip. Men det er truslen for det moderne samfund, ikke løsningen på alle dets problemer. Succes er ikke nødvendigvis succes.